

ZVONIMIR BALETIĆ

EKONOMSKI RAZVOJ I SOCIJALNA REVOLUCIJA

Pojam socijalne revolucije jedan je od centralnih pojmova naše epohe. Revolucionarni preobražaj društva kojem smo svjedoci i sudionici, proces oslobađanja radničke klase od okova kapitala, izgradnja socijalističkog društva na mnogim stranama svijeta, izlazak na pozornicu svjetskih zbivanja novih naroda i kontinenata, borba tih naroda za nacionalnu i socijalnu slobodu i ravnopravnost, intenzivna tehnološka revolucija, rastuća međuzavisnost svih dijelova svijeta, elementi su jedinstvenog procesa svjetske socijalne revolucije. Ona mijenja materijalne i sve druge uvjete života modernog društva.

Nije nikakvo čudo da se ova grandiozna transformacija društva vrši u znaku marksizma. Marksizam polazi od postavke primarnosti uvjeta ekonomskog života u odnosu na druga društvena zbivanja, a kako je ekonomski razvoj jedna od bitnih karakteristika života modernog društva, njegov način postojanja, onda je teorija, koja socijalne promjene objašnjava promjenama u ekonomskim ujetima života društva, morala doživjeti svoju punu potvrdu i primjenu. Odatle i aktualnost marksističkih shvaćanja za svjetski revolucionarni pokret.

No dobivajući na širini svjetski revolucionarni preobražaj dobivao je i na raznovrsnosti oblika, različitosti, pa čak i oštih suprotnosti unutar samog revolucionarnog pokreta. To svakako nije njegova slabost, već, naprotiv, dokaz njegove snage i vitalnosti. Samo takav pokret koji je u stanju da obuhvati najraznovrsnije društvene uvjete može pretendirati na svjetskohistorijski karakter. Ali uporedo s većom raznovrsnošću revolucionarnih oblika i tendencija koja obogaćuje revolucionarnu misao, nameće se potreba preispitivanja općih sudova o revoluciji, o njenim uvjetima i zakonima, jer bez temeljnog preispitivanja mogu nastati, i ne baš rijetko stvarno nastaju, mnoge zabune i zablude.

Jedno od krupnih pitanja o kojima su se vodile duge diskusije u krugovima marksista i koje još i danas izaziva mnoge nesuglasnice pitanje je odnosa stupnja ekonomskog razvoja i socijalne revolucije¹.

¹ Odnos ekonomskog razvoja i socijalne revolucije u stvari predstavlja dva različita problema. Jedan je uvjetovanost socijalne revolucije prethodnim ekonomskim razvojem, a drugi utjecaj već izvršene socijalne revolucije na brzinu i pravce ekonomskog razvoja. U prvom slučaju radi se o ekonomskom razvoju u okviru starog društva, a u drugom slučaju o ekonomskom razvoju u društvu koje je socijal-

Svoj opći stav o revoluciji Marx daje u Predgovoru za Prilog kritici političke ekonomije, gdje kaže: »Na izvjesnom stupnju svoga razvitka dolaze materijalne proizvodne snage društva u protivrječne s postojećim odnosima proizvodnje, ili, što je samo pravni izraz za to, s odnosima vlasništva u čijem su se okviru dotle kretale. Iz oblika razvijanja proizvodnih snaga ti se odnosi pretvaraju u njihove okove. Tada nastupa epoha socijalne revolucije. S promjenom ekonomske osnove vrši se, sporije ili brže, prevrat čitave ogromne nadgradnje. Pri promatranju takvih prevrata mora se uvijek razlikovati materijalni prevrat u ekonomskim uvjetima proizvodnje koji se daje konstatirati s tačnošću fizičkih nauka, od pravnih, političkih, religioznih, umjetničkih ili filozofskih, ukratko od ideoloških oblika u kojima ljudi postaju svjesni tog sukoba i borbom ga rješavaju.«²

Razvitak društva Marx razmatra kao prirodno-historijski proces koji se odvija prema vlastitim unutarnjim zakonima. Cilj njegova istraživanja sastoji se u tome da se daje objašnjenje posebnih zakona koji reguliraju postanak, razvitak i nestanak datog društvenog organizma i njegovu zamjenu višim organizmom. Marx smatra da razvitak materijalnih proizvodnih snaga dolazi u sukob s postojećim odnosima proizvodnje i sa čitavom nadgradnjom i da se taj sukob rješava revolucijom. Revolucija u materijalnim proizvodnim snagama, prema tome, prethodi i neposredni je uzrok političke revolucije. Tako on kaže: »Nikada neka društvena formacija ne propada prije no što budu razvijene sve proizvodne snage za koje je ona dovoljno prostrana, i nikad novi, viši odnosi proizvodnje ne nastupaju prije no što se materijalni uslovi njihove egzistencije nisu već rodili u krilu samog starog društva.«³

Iz tog općeg stava nastojalo se dokazati da je Marx smatrao da revolucija mora nastati najprije ondje gdje su materijalne proizvodne snage najrazvijenije, jer su navodno upravo tu one u najvećem sukobu s odnosima vlasništva, te, prema tome, revoluciju treba očekivati u ekonomski najrazvijenijim zemljama. Jer, tvrdi se, ako je neki društveni sistem mogao da proizvodne snage razvije u jednoj zemlji, onda je logički pretpostaviti da do tog istog stupnja može razviti proizvodne snage i u drugoj, manje razvijenoj zemlji. Prema tome će neki društveni sistem najprije propasti u zemlji koja je u svom razvoju otišla najdalje. U takvoj zemlji su i subjektivni uvjeti razvijeniji, pošto su oni zavisni od objektiv-

nom revolucijom stvoreno. I pored povezanosti ovih dvaju problema, koja se očituje u relativnom kontinuitetu ekonomskog razvoja, ipak se radi o problemima koji zahtijevaju odvojenu analizu. U našem napisu ograničavamo se samo na prvi problem, tj. na zavisnost mogućnosti i uspješnog završetka socijalne revolucije od stupnja razvoja materijalnih proizvodnih snaga društva.

² K. Marx, Prilog Kritici političke ekonomije, Beograd, 1960, str. 9. Engels rezimira Marxovo shvaćanje na slijedeći način: »Baš je Marx prvi otkrio veliki zakon o kretanju u historiji, zakon po kome sve historijske borbe, odigravale se one u političkoj, religioznoj, filozofskoj ili drugoj kojoj ideološkoj oblasti, u stvari predstavljaju samo više ili manje jasan izraz borbi društvenih klasa; on je otkrio i da postojanje, a time i sukobi tih klasa zavise od stupnja razvitka njihovog ekonomskog položaja, od načina njihove proizvodnje i njihove razmjene, koja je time uvjetovana. Taj zakon (ima) za historiju isti značaj kao zakon o pretvaranju energije za prirodne nauke«. Engels, Predgovor za Marxov Osamnaesti brumaire Louisa Bonaparte.

³ K. Marx, Prilog Kritici političke ekonomije, Predgovor, str. 9-10.

nih uvjeta. No kako je historijski razvoj tekao obrnuto, to jest, socijalističke revolucije izbile su u manje razvijenim zemljama, želi se time pokazati pogrešnost Marxovih koncepcija socijalne revolucije.

Ali takva interpretacija Marxovih stavova je mehanička i iskrivljuje njihovu bit. Zar nije upravo Marx najprije očekivao revoluciju u Engleskoj, zatim u Francuskoj, pa Njemačkoj, a potkraj života u Rusiji, iako je znao da se poredak tih zemalja po nivou razvijenosti u periodu u kojem je Marx živio nije mijenjao. Marx ne gleda na kapitalizam kao na skup nezavisnih nacionalnih kapitalizama, već kao na jedinstven sistem, koji je u njegovo vrijeme uvlačio u svoju orbitu jednu za drugom različite zemlje i kontinente. Događaji u Poljskoj i Rusiji bili su u direktnom odnosu prema zbivanjima u Engleskoj, Francuskoj ili Njemačkoj, jer su te zemlje već u Marxovo vrijeme bile obuhvaćene jedinstvenim kapitalističkim sistemom. Već u pismu Engelsu od 8. oktobra 1858. Marx piše: »Pri optimističkom obratu svjetske trgovine u sadašnjem momentu... utješno je bar to da je u Rusiji revolucija otpočela, jer takvim početkom smatram saziv »notables« u Petrograd«. ⁴ U jednom kasnijem pismu Marx opet piše: »Šta kažeš na događaje u Poljskoj? Jedno je sigurno: era revolucije sad je opet uvelike otvorena u Evropi. Nadajmo se da će ovog puta lava poteći od istoka prema zapadu, a ne obrnuto, tako da će nam biti ušteđena »čast« francuske inicijative«. ⁵

Marx naglašava svjetski karakter kapitalizma i smatra da je stvaranje svjetskog kapitalističkog tržišta velika zasluga buržoaskog perioda razvitka i realna osnova za svjetsku socijalističku revoluciju. Tako on kaže: »Pravi zadatak buržoaskog društva je uspostavljanje svjetskog tržišta, bar u njegovim glavnim potezima, i proizvodnje koja počiva na njegovoj osnovici. Pošto je zemlja okrugla, izgleda da je s kolonizacijom Kalifornije i Australije i otvaranjem Kine i Japana to privedeno kraju. Teško je pitanje za nas ovo: na kontinentu je revolucija imanentna i ona će odmah dobiti socijalistički karakter. Neće li ona u tom kutku biti ugušena, pošto je na mnogo većem teritoriju kretanje buržoaskog društva još ascendentno?«. ⁶

Ne pokazuju li nam ta Marxova razmišljanja mnogo realističniju sliku njegova shvaćanja revolucije nego što bi se dalo zaključiti iz njegova stava u Predgovoru Priloga kritici političke ekonomije? Ta razmišljanja padaju neposredno pred pisanje Predgovora. Uostalom, Marx i u Predgovoru govori o epohi socijalne revolucije, te prema tome on socijalnu revoluciju nikako ne poistovjećuje s oružanim ustankom i preuzimanjem političke vlasti. Kada Marx govori o svjetskoj revoluciji, onda ne misli na sinhronizirani svjetski oružani ustanak, već na jedan dugotrajan proces revolucionarnih promjena koje će svijet dovesti u novi društveni poredak. Odakle će inicijativa poteći stvar je konkretnih okolnosti, ali pošto je kapitalizam stvorio svjetsko tržište i svjetsku privredu, to je pobjeda socijalističke revolucije u bilo kojoj zemlji dio svjetske revolucije protiv međunarodne vladavine kapitala. Jasno je da one zemlje koje nisu ušle

⁴ Marx-Engels, Prepiska II, str. 375.

⁵ Marx-Engels, Prepiska III, str. 141.

⁶ Marx-Engels, Prepiska II, str. 376.

u krug kapitalističkog svjetskog sistema ne mogu provesti socijalističku revoluciju, zato Marx i inzistira na dovršenju izgradnje kapitalističke svjetske privrede. Bez ekonomskog razvoja koji bi omogućio organizaciju višeg društva i bez subjektivnih snaga revolucije, koje taj objektivni razvoj stvara, u prvom redu egzistencije organiziranog proletarijata s izgrađenom klasnom svijesću, očito ne može biti govora o socijalističkoj revoluciji. Ali da bi revolucija dobila socijalistički karakter, nije, međutim, nužno da kapitalizam razvije proizvodne snage u svim dijelovima svijeta do najvišeg stupnja koji općenito može ostvariti kapitalistički sistem proizvodnje, jer je kapitalistički razvoj neravnomjeran proces, kojega je bitna karakteristika održavanje nejednakosti ekonomskog razvoja. To znači da kapitalizam nije sposoban da podjednako razvija privrede svih zemalja, jer je razvitak jedne nacionalne ekonomije direktno zavisano od ekonomskog zaostajanja drugih dijelova svijeta. Tako na primjer kapital u Sjedinjenim Američkim Državama može da razvija proizvodne snage, ali se taj isti kapital javlja kao prepreka razvoja proizvodnih snaga, na primjer – u Latinskoj Americi. Protivurječnost kapitala da sprečava razvoj proizvodnih snaga može biti jače izražena ondje gdje su proizvodne snage slabije razvijene nego ondje gdje su jače razvijene. To se najčešće i događa. Očit je primjer kolonijalni sistem. Činjenica da kapitalizam razvija proizvodne snage u jednoj zemlji, a sprečava njihov razvoj u drugoj, jedna je od protivurječnosti kapitala, koja se daje shvatiti samo kad imamo pred očima svjetski kapitalistički sistem.

Nastojanja da se iz Marxovog ekonomskog učenja izvede precizan zaključak o mjestu, vremenu i obliku socijalne revolucije, o redu prioriteta ulaska pojedinih zemalja u revolucionarni preobražaj, nužno su ostala bez rezultata.⁷ Ne mogavši da nađu odgovore na ta pitanja neki su marksisti pokušavali dati vlastitu teoriju, neki su pak uopće osporavali važnost ekonomskog momenta pa su nužnost socijalističke revolucije tražili u moralnoj opravdanosti zahtjeva radničke klase, a neki su okrenuli leđa Marxovom učenju o revoluciji, tražeći oslobođenje radničke klase u postupnom poboljšanju njezinog položaja u okviru samog kapitalističkog sistema.

Tako je Bernstein tvrdio da Marx nije dao dokaz o propasti kapitalizma, te prema tome nije dao ni dokaz o nužnosti revolucije. Marxovo očekivanje revolucije, kaže Bernstein, ne proizlazi iz Marxovog ekonomskog učenja, već iz njegove dijalektičke metode, koju je nekritički preuzeo od Hegela.⁸

Kautsky, Hilferding i Otto Bauer smatraju da u Marxovom ekonomskom učenju nema argumenata koji bi životnu snagu kapitalizma stavili u pitanje, koji bi pokazali nemogućnost neograničenog razvitka proizvodnih snaga u kapitalizmu. Za razliku od Bernsteina oni su za novo, socijalističko društvo, ali tvrde da socijalizam neće pobijediti iz ekonomskih,

⁷ Sam Marx i Engels morali su priznati pogrešnost vlastitih očekivanja socijalističke revolucije sredinom prošlog stoljeća. Uporedi Engelsov predgovor Marxovom spisu *Klasne borbe u Francuskoj*.

⁸ E. Bernstein, *Pretpostavke socijalizma i zadaci socijalne demokracije*. Marksizam i revizionizam. Naprijed, Zagreb, 1958.

već samo vanekonomskih (političkih, psiholoških, etičkih i drugih) razloga. Kapitalizam rješava za svagda pitanje proizvodnje, a ono što je historijski zadatak socijalizma to je pravedna raspodjela proizvoda.⁹

Takvim shvaćanjima oštro se suprotstavila Rosa Luxemburg. Ona ponovno postavlja pitanje ekonomske uvjetovanosti propasti kapitalizma, držeći se osnovne Marxove misli o imanentnim ekonomskim granicama kapitalističke proizvodnje. Ali, nalazeći se i suviše pod impresijom argumentata da u Marxovom učenju nema dokaza o nužnoj propasti kapitalizma, ona, u uvjerenju da samo dopunjuje Marxovo učenje u jednom njegovom bitnom dijelu, faktički ga napušta i izgrađuje vlastitu teoriju. Po toj teoriji kapitalizam za svoj razvitak mora imati vanjsko, nekapitalističko tržište. S razvojem kapitalizma, međutim, to tržište se smanjuje, jer mnoge zemlje ulaze u kapitalistički sistem. Kad jednom sve zemlje budu zahvaćene kapitalističkim svjetskim sistemom, kapitalizam se neće moći dalje razvijati i nastupit će njegov definitivni pad.¹⁰

Ta shvaćanja bila su dominantna u redovima marksista pred oktobarsku revoluciju. Ona nisu bila akademske naravi, jer je o njima ovisio stav socijalističkih snaga u revolucionarnim zbivanjima tog vremena, njihovo shvaćanje smisla nadolazeće socijalne revolucije i pravaca praktičnog političkog djelovanja. Diskusija o revoluciji naročito je bila aktualna za Rusiju, koja se duže vrijeme već nalazila u otvorenom revolucionarnom previranju. Već je revolucija od 1905. svom oštrinom postavila problem karaktera socijalne revolucije u Rusiji. Neuspjeh te revolucije djelomično se može pripisati neraščišćenim teorijskim stavovima u tom pitanju.

Menjševici su smatrali da Rusija nije zrela za socijalističku revoluciju, već da će buduća revolucija nužno imati karakter buržoasko-demokratske revolucije. Tek će ta revolucija ukloniti ostatke feudalizma, u prvom redu carizma, stvoriti će demokratsku republiku, u kojoj će buržoazija doći na vlast. Na taj način će se otvoriti put nesmetanom razvoju kapitalizma. Tek u takvim uvjetima može doći do brojčanog i organizacionog jačanja radničke klase sa ciljem provođenja nove, sada socijalističke revolucije. U konkretnim uvjetima Rusije proletarijat ne može preuzeti vlast, jer on čini manjinu stanovništva i jer ne bi bio u stanju provesti svoj program. Proletarijat mora podržavati buržoaziju u njezinoj revoluciji i u isto vrijeme tražiti najšire demokratske slobode za svoju buduću djelatnost. Samostalna akcija proletarijata za provođenje socijalističke revolucije bila bi nedemokratska i avanturistička, jer bi u očima drugih slojeva stanovništva za dugo vrijeme kompromitirala proletarijat.

Lenjin se nije dao smesti nikakvim teorijama i argumentima protiv socijalističke revolucije u Rusiji. Analiza konkretnog razvitka Rusije unutar protivurječnosti svjetskog kapitalističkog sistema, njemu je ukazivala da se revolucija u Rusiji neće moći zadržati u okvirima buržoasko-demokratske revolucije, da će ona nužno poprimiti socijalistički karakter. Zbog toga on smatra štetnim svako apstraktno razmatranje o oprav-

⁹ Vidi o tome kod Kautskog, *Diktatura proletarijata*, Beograd, 1923.

¹⁰ Roza Luxemburg, *Akumulacija kapitala*, Beograd, 1956.

danosti ili neopravdanosti revolucije u Rusiji, da li takva revolucija odgovara nečijoj teorijskoj shemi ili ne. On je priznavao da nivo razvijenosti jedne zemlje odlučuje o tome da li je ona zrela za socijalističku revoluciju. Imajući u vidu ekonomsku, kulturnu i političku zaostalost Rusije, on je ukazivao na teškoće na koje će socijalistička revolucija naići. No buržoasko-demokratska revolucija neminovno će se pretvoriti u socijalističku revoluciju, jer će osnovnu snagu revolucije činiti proletarijat, koga buržoazija neće biti u stanju da ekonomski i politički kontrolira. Od demokratske revolucije proletarijat će pokušati, prema snazi i organiziranosti, da prijeđe u ostvarivanje socijalističke revolucije. Analizom konkretnih unutrašnjih i međunarodnih prilika on je došao do zaključka da socijalistička revolucija u Rusiji ima izgleda na uspjeh i da je dužnost svakog istinskog revolucionara da takvu priliku iskoristi. Praktička potvrda nesposobnosti buržoazije da vlast čvrsto uzme u svoje ruke pokazala se u toku svjetskog rata, a naročito u proljeće 1917. Za Lenjina je to bio znak da treba ići na socijalističku revoluciju. Lenjin je bio svjestan ekonomske zaostalosti Rusije, ali ako u njoj jednom treba da se ostvari socijalizam, onda će to ostvariti socijalistička država prije nego kapitalistička. Lenjinova parola o primatu politike nije značila da ekonomski momenat nije važan za revoluciju, već da je politička akcija ona koja mora osigurati pobjedu revolucije, kada su ekonomske pretpostavke revolucije u osnovi već dane.

Lenjinovo odbacivanje ekonomizma i inzistiranje na političkoj akciji obogatilo je socijalističku revolucionarnu misao, značilo je razvijanje ideje revolucije u njegovom praktičnom, stvaralačkom vidu. Revolucionarni smisao marksizma u Lenjina je našao svoju najpuniju formu. Još 1905. Lenjin dokazuje da je Rusija zrela samo za buržoasko-demokratsku revoluciju. Izraz buržoaskog karaktera revolucije Lenjin vidi u tome što je proletarijat prisiljen da revoluciju provodi u savezu sa seljaštvom kao cjelinom, jer je seljaštvo u to vrijeme još činilo političku cjelinu. Između 1905. i 1917. stvari su se bitno izmijenile. Kapitalizam se znatno proširio, pod utjecajem rata došlo je do krupnih razaranja zemlje, klasna diferencijacija seljaštva veoma se produbila. Završivši buržoasko-demokratsku revoluciju u oktobarskoj revoluciji zajedno sa seljaštvom, proletarijat Rusije prešao je na drugu fazu revolucije, kada je uspio da razdvoji selo, da sebi priključi seosku sirotinju, da ih ujedini protiv kulaka i buržoazije. Time je proletarijat otpočeo socijalističku revoluciju stvarajući za nju široku socijalnu osnovu. Tako je Lenjin pokazao da je Rusija za socijalističku revoluciju već bila spremna, jer su postojali objektivni uvjeti da se revolucija pretvori u revoluciju s masovnom osnovom u radničkom i seljačkom stanovništvu.¹¹

Lenjin je odlučno odbacivao apsolutiziranje primata politike jer je jednako tako opasno kao i apsolutiziranje primata ekonomije. Smatrati da gola politička odluka može izvršiti socijalnu revoluciju, nevođenje računa o ekonomskom stupnju razvoja datog društva može imati katastrofalne posljedice za njezin uspješan tok. Saznanje da se socijalistička revolucija može uspješno provesti i u manje razvijenoj zemlji ne znači

¹¹ Vidi, V. I. Lenjin, Proleterska revolucija i renegat Kautsky, Kultura, 1948.

da se ona može provesti u bilo kojoj zemlji. Minimum ekonomskog, socijalnog i političkog razvoja nužan je da bi se socijalizam mogao uopće javiti kao ekonomski i politički cilj. Socijalističke revolucije ne može biti bez radničke klase. Međutim, u manje razvijenoj zemlji ona nije najčešće dovoljna za pobjedu revolucije, te u revoluciju mora ići sa svim revolucionarnim snagama. Samo konkretna analiza prilika jedne zemlje, odnosa socijalnih snaga u njoj, može pokazati da li su socijalističke snage među revolucionarnim snagama dovoljno jake da revoluciji dadu socijalističko obilježje. Odnosi socijalnih snaga brzo se mijenjaju, to se naročito brzo događa u toku same revolucije, te njihova analiza ne smije biti statička, već mora u punoj mjeri poštivati dinamički karakter zbivanja, a posebno samog toka revolucije. Lenjinova analiza revolucionarnih zbivanja u Rusiji to izvrsno ilustrira.

Ali, i u samoj Boljševičkoj partiji bilo je shvaćanja koja su se bitno razlikovala od Lenjinovih i s kojima je Lenjin vodio oštru polemiku. Tako je Trocki smatrao da socijalističku revoluciju u Rusiji može uspješno provesti samo radnička klasa. Kad ona jednom dođe na vlast, ona mora djelovati samo kao predstavnik svojih interesa, čak i pod cijenu da se nađe u manjini u odnosu na druge slojeve i klase društva. Proletarijat će morati da izvrši socijalizaciju sredstava za proizvodnju u poljoprivredi kao i u drugim sektorima ekonomije. Otpor svim tim mjerama, koji će se nužno javiti od strane buržoazije i seljaka, te eventualna strana intervencija, mogu biti kompenzirani proširenjem proleterske revolucije na Zapad. Ruska proleterska revolucija, prema Trockom, ima dakle smisla samo kao početak evropske proleterske revolucije. Zatvoren u granice Rusije proletarijat nije u stanju da očuva tekovine proleterske revolucije u Rusiji. Tako je on pisao: »Samo epoha neposrednog pritiska zapadno-evropskog proletarijata na državnu vlast, samo međunarodna socijalna revolucija može stvoriti takvu situaciju i takve snage uz čiju pomoć revolucionarna borba proletarijata Rusije može biti dovedena do kraja.«¹² Time Trocki uvjetuje uspješan ishod socijalističke revolucije nerazvijenih zemalja s revolucijom u razvijenim zemljama, te potcjenjuje revolucionarni potencijal nerazvijenih zemalja i njihovu sposobnost za samostalnu revolucionarnu akciju. Pogrešnost takvih stavova jasno je demantirao tok svjetskih revolucionarnih zbivanja, jer se pokazalo da su revolucije i nacionalnooslobodilački ratovi u nerazvijenim zemljama bili najznačajniji element revolucionarnih socijalističkih kretanja posljednjih godina. Lenjin je odbacio takva shvaćanja kao sektaška, koja dovode proletarijat u izolaciju od drugih revolucionarnih snaga društva i velika su opasnost za očuvanje socijalističke revolucije. »Svi oni koji bi htjeli postići socijalizam drugim putem od puta političke demokracije, stići će neizbježno do apsurdnih i reakcionarnih zaključaka kako na političkom, tako i na ekonomskom planu«, opominjao je Lenjin.

Ta opomena i danas ima punu aktualnost. Razvoj posljednjih pedeset godina pokazao je pravilnost Marxovog stava da će se socijalna revolucija morati pretvoriti u socijalističku revoluciju, ukoliko uopće želi da ostvari svoje socijalne ciljeve. To je bio slučaj s oktobarskom, jugosla-

¹² L. Trocki, *Vojna i revolucija*, tom I, str. 258.

venskom, kineskom, kubanskom i drugim revolucijama. Čak ako je određeno društvo na veoma niskom stupnju razvoja, kao što su kolonijalne zemlje, ako čak posjeduje arhaičnu, prekapitalističku strukturu, ono je ipak obuhvaćeno kapitalističkim sistemom kolonijalne eksploatacije, te oslobođenje od takvog položaja nužno vodi kroz antikapitalističku revoluciju, koja prije ili kasnije mora poprimiti socijalistički karakter. Ali određen stupanj ekonomskog razvoja mora biti dostignut da bi i nacionalnooslobodilački pokret bio moguć.

Iz činjenice da su socijalističke revolucije uglavnom izvršene u nerazvijenim zemljama mnogi izvode zaključak da one nisu u skladu s Marxovim učenjem i da socijalistička revolucija nije zavisna od stupnja ekonomskog razvoja. Mi smo vidjeli da takva tvrdnja nema osnove. Zato su pogrešna shvaćanja da su nerazvijene zemlje jedini nosioci svjetske socijalističke revolucije, da je proletarijat razvijenih zemalja izgubio svoj revolucionarni potencijal.¹³ Ona polaze od uskog pojma revolucije, shvaćajući je kao nasilno preuzimanje političke vlasti od strane socijalističkih snaga, a ne kao svjetskohistorijski proces radikalnog preobražaja društva u svim njegovim sferama, ekonomskoj, političkoj, intelektualnoj i drugim i da taj proces zahvaća pojedine dijelove svijeta po svojoj unutrašnjoj logici, a ne po nikakvoj listi prioriteta koju bi netko unaprijed i za svagda utvrdio.

Socijalistička revolucija ne prekida kontinuitet razvoja društva. Njezina uvjetovanost stupnjem ekonomskog razvoja upravo je dokaz tog kontinuiteta. Ona ima za zadatak da rezultate kapitalističkog perioda historije integrira u novi svijet, socijalističku svjetsku zajednicu. Naravno, to je samo jedan od njezinih zadataka. Ondje gdje kapitalizam nije uspio razviti potrebne uvjete za novo društvo, to mora da učini socijalistička država. Ondje gdje je kapitalizam razvio proizvodne snage, prijelaz u socijalističko društvo bit će znatno brži i lakši. U kakvim će se formama odvijati socijalistička revolucija u razvijenim zemljama, zavisit će od konkretnih odnosa snaga, političke svijesti i organiziranosti radničke klase, kao i od međunarodnih odnosa. Zato je socijalistička revolucija razvijenih zemalja bitan dio svjetske socijalističke revolucije. Određeni stupanj razvoja proizvodnih snaga bitan je uvjet za uspostavu razvijene socijalističke zajednice, bez obzira na to da li se taj razvoj odvijao u okviru kapitalističkog društva ili društva koje svjesno gradi socijalizam. Ali nema socijalizma bez materijalnih uvjeta koje je omogućila buržoaska epoha. Kako kaže Marx u svom spisu »Budući rezultati britanske vlada-

¹³ Teza o oportunističkom i napuštanju socijalističkih ciljeva od strane radničke klase razvijenih zemalja, koja se dosta često čuje, ima dalekosežne posljedice, kako po teoriju revolucije tako i za praktičnu revolucionarnu politiku. Ukoliko se radnička klasa razvijenih zemalja, bilo zbog kojih uzroka može odreći socijalizma, onda bi to značilo da socijalizam u tim zemljama nije nužnost njihova razvoja. Revolucije u nerazvijenim zemljama mogu značiti značajnu komponentu socijalističke transformacije svijeta, ali treba da bude jasno, da se kapitalizam može definitivno pobijediti samo ondje gdje je on najjači, tj. u razvijenim zemljama. Zbog toga ne može se socijalistička revolucija uspješno završiti bez učesća radničke klase razvijenih zemalja, ukoliko pretpostavimo da se socijalizam njoj ne može nametnuti izvana. Drugo je, međutim, pitanje da li će se socijalistička revolucija razvijenih zemalja odvijati u dosad poznatim oblicima, da li je revolucionarna teorija i ideologija danas prilagođena uvjetima koji tamo postoje itd. Ali bez socijalizma u tim zemljama, perspektiva svjetske socijalističke revolucije postaje sasvim neizvjesna, ako ne i iluzorna.

vine u Indiji«: »Buržoaski period historije ima da stvori materijalnu osnovu ovog svijeta, s jedne strane, da razvije međusobne veze zasnovane na uzajamnoj zavisnosti ljudi, kao i sredstva za te veze; s druge strane da razvije proizvodne snage čovjekove i da pretvori materijalnu proizvodnju u gospodarenje prirodnim silama pomoću nauke . . . Kada jedna velika socijalna revolucija bude ovladala rezultatima buržoaske epohe, svjetskim tržištem i modernim proizvodnim snagama i bude ih podložila zajedničkoj kontroli najnaprednijih naroda, onda će tek ljudski napredak prestati da nalikuje na onog odvratnog poganskog idola koji je htio da pije nektar samo iz lubanje poginulog.«¹⁴

¹⁴ Marx-Engels, Izabrana djela I, str. 513.

SUMMARY

ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL REVOLUTION

Economic development is one of the essential characteristics of modern society, and the theory of modern social revolution must define its attitude towards changes in economic conditions of the life of society. This is the way of Marxist theory and hence its actuality for the world revolutionary process.

Marx claims that on the definite stage of its development productive forces of society come to conflict with the existing relations of production and that then comes to the epoch of social revolution. But the author proves that out of this general attitude cannot be made conclusion about the priority of the coming of particular countries into revolutionary period, neither about forms of social revolution. Capitalism is the world system and each socialist revolution is a part of the world revolution. Minimal conditions of economic development are necessary for the successful socialist revolution to be at all possible. But when a revolution will really begin depends on many objective and subjective factors which can be established by a concrete analysis only.

The author criticizes the mechanic interpretation of Marx's thought about revolution, especially in its function of neglecting the socialist character of the October Revolution. As an example of the creative employment of Marxism the author puts forward Lenin's polemics with the Mensheviks who neglected possibility of successful socialist revolution in Russia, as well as against Trotsky who considered that the October Revolution must immediately spread all over the world to have a world-wide character.

Socialist revolution does not break the continuity of economic development, but its task is to integrate the results of earlier development into a new society creating conditions for even quicker development. To realize its economic and social aims, a revolution must in the present conditions be socialist and democratic, the author points out at the end.

(Translated by S. Paleček)